

FOTO KUNGLIGA BIBLIOTEKET

OM AUGUST STRINDBERGS LJUS

TEXT JAN GARNERT

AUGUST STRINDBERG 1879.

I succéromanen Röda rummet illuminerar Strindberg hela Stockholm med nordiskt ljus. Men framför allt tog han i sitt författarskap fasta på ljuset som symbol.

FOTO AUGUST STRINDBERG, KUNGLIGA BIBLIOTEKET

AUGUST STRINDBERG MED BARNEN I SCHWEIZ 1886. På bordet en fotogenlampa, den tidens vanliga belysning i hemmen.

» Med Röda rummet gjorde August Strindberg 1879 succé och blev med ens en välkänd författare. Boken har kallats den första moderna romanen på svenska, mycket tack vare Strindbergs levande språk.

Än idag kan experter på litteratur tala lyriskt om Röda rummets vackra och tempoväxlande inledning. Och redan på sidan två skildrar Strindberg dessutom nordiskt skymningsljus.

Romanens huvudperson, Arvid Falk, står då på terrassen uppe vid Mosebacke och blickar ut över Stockholm. Det är en afton i början

av maj, stadens alla kyrkklockor ska snart slå sju. Från Liljeholmen i väster, skriver Strindberg, kastar solen nu sitt kvällsljus in över staden. Det lyser sin väg genom fabriksröken på Södermalm, det illuminerar fönsterrutor och eklärerar skogarna ute på Lidingön innan solstrålarna långt ut i skärgården tonar bort, i ett fjärran, rosenfärgat moln.

Strindberg är tidigt ute med att beskriva det nordiska ljuset. Själva begreppet nämner han i och för sig inte, men blicken för det, den har han redan. Det dröjde annars till 1890-talet innan konstnärerna på »

» allvar började intressera sig för nordiskt ljus. Fram till dess förknippades ofta ord som skymning och skymningsljus med negativa känslor.

ELEKTRISKT LJUS FÖRSTÖR ÖGONEN

Fem år efter Röda rummet hade Strindberg gjort skandal med novellsamlingen Giftas och lämnat Sverige, tillsammans med sin hustru Siri och de tre barnen. De bor i Schweiz, på den tiden en tillflyktsort för radikaler och revolutionärer.

Det är i Schweiz han 1884 skriver klart sin pamflett ”Om det allmänna missnöjet, dess orsaker och botemedel”. I den hänar han dem som förnekar klasskillnader och orättvisor och tror att uppfinningar som det elektriska ljuset i sig för något gott med sig.

BÅGLJUSLAMPAN, illustration av Artur Sjöberg i Strindbergs Ordalek och småkonst, publicerad 1903.

Elektriskt ljus, skriver Strindberg, ”förstör ögonen och förlänger arbetsdagen – för arbetaren”. Så blev det faktiskt också när elektrisk belysning första gången lyste på en arbetsplats i Sverige. Året var 1876 och den våren tändes elektriska båg-lampor vid två sågverk, Marma och Näs, där det krävdes långa arbetsdagar för att ta hand om allt timmer som levererats med vårfloden. Ändå räckte tiden, och ljuset, inte till.

Men med importerade franska båg-lampor, vilkas ljus lyste starkt som strålkastare, gick det att lysa upp så bra att arbetet utomhus kunde fortsätta även när mörkret lagt sig. Solen hade fått en elektrisk vikarie.

Så starkt som båg-ljus lyste ingen annan belysning. Fotogen, gasljus och skimrande glödlampor gav ljus, men båg-ljuset gjorde natt till dag. Den sensationen överträffade alla tidigare definitioner av belysning.

Kände Strindberg till båg-ljuset i Marma och Näs? Troligen. Ny illustrerad tidning publicerade 1878 en stor artikel om båg-ljuset vid sågverken. Och om Strindberg missat den artikeln hade han nog ändå själv sett båg-ljus lysa. Blanchs café i Stockholm lockade 1878 många besökare med spektakulär elektrisk belysning. Tre år senare tändes båg-lampor på Norrbro. Nog visste Strindberg vad han talade om.

Tjugo år senare finns en båg-ljus-lampa med på bild i Strindbergs diktsamling Ordalek och småkonst (1903) och bakom båg-lampans syns svaglysende koltrådslampor. I Ordalek och småkonst är det knappast belysning som intresserar Strindberg, snarare kontrasten mellan ljus och mörker. Ljuset, vår starkaste symbol för det goda, och mörkret, dess motsats.

Flanören som i Ordalek och småkonst går längs en gata i staden anar i en mörk källare en dynamo, som driven av en ångmaskin ger ljus åt »

TRIDONIC

enlightening your ideas

TALEX
LED inside

Nya Arlanda Express - LED i världsklass är avgörande för reseupplevelsen. Formgivning av Idesign. Armatur från Flux. Välkommen ombord!

För mer info om Tridonic's produkter kontakta Wennerström Ljuskontroll AB, www.ljuskontroll.com

W WENNERSTRÖM
LJUSKONTROLL

» hela trakten. Det svarta och hemska ger ljus. Motsägelsefullt, kanske.

FÖRTROLLAT LJUS

Strindberg utnyttjade gärna ljus och mörker för att symboliskt levandegöra människors stämninglägen och relationer till varandra. Ljusets symbolik i form av flämtande lågor brinner därför i Giftas, i romanen Svarta fanor och andra texter där Strindberg gestaltar hur äktenskap eller vänskaper vittrar och dör. I hem där söndring råder, ryker det från ljusstakarnas tända ljus och stearinet rinner.

I Strindbergs mini-novell Det förtrollade rummet (1906) lyser en koltrådslampa däremot vackert, både symboliskt och konkret. På den tiden hade ordet förtrollad ofta en hotfull innebörd. Den som läste en text om något förtrollat visste att berättelsen kunde sluta illa. Så är det också i Det förtrollade rummet.

År 1906 hörde Strindbergs korta äktenskap med Harriet Bosse till det förflutna och deras dotter Anne-Marie fyllde redan fyra. Strindberg hade förlorat lyckan i sitt liv. Ensam i våningen vid Karlavägen inredde han nu ett minnesrum. Där ville han skapa ”det vackraste rum i landet”, eftersom det var där Anne-Marie hade fötts, och där hade också kärlekens band till Harriet Bosse brustit.

Rummet inredde Strindberg som ett ”minnets tempel”, enligt novellen. Och rituellt, som sig bör för ett tempel, laddade han rummet med symboliskt ljus från solen. Det vill säga glödlampor, som från taket kunde ”kasta solsken så att det icke fanns en mörk vrå i rummet”. Ljuset höll själens mörker borta.

Belysningen bör ha varit koltrådslampor, alltså dyra och exklusiva glödlampor med bråkdelen av den ljusstyrka och kvalitet som glödlampor fick på 1910-talet.

Om vi som nu lever kunde besöka

Strindbergs tempel hade vi nog tyckt att ljuset var svagt. Men för Strindberg, som levde hela sitt vuxna liv med fotogenlampan som hemmens normala belysning, dög koltrådslampor säkert bra som symboliskt solljus.

Men så en dag förstördes det heliga rummet, på ett ögonblick. Strindberg visade det oförsiktigt nog för en besökare som inte kunde uppleva rummet som det vackraste som fanns, utan utbrast: ”Det kan jag inte se!” Genast blev rummet solkigt, fläckigt och svart. ”Det var förtrollat.”

En av Strindbergs sista symboliska ljushandlingar blev att ställa ut en elektrisk bordslampa på sin balkong den 22 januari 1912, hans födelsedag. Strindberg ekklärerade också våningen genom att tända så många lampor och levande ljus som möjligt.

Där på balkongen, vid Drottninggatan 85, stod han sedan i sällskap med den älskade dottern Anne-Marie, nu nio år gammal, medan ett hyllningståg, kanske 15 000 personer, passerade på gatan nedanför.

Lampan var tänd så att deltagarna i hyllningståget skulle veta vilken balkong som var hans. Knappt fyra månader senare var Strindberg död.

Dottern Anne-Marie blev 105 år gammal och förmodligen den sista med en förälder född på 1840-talet. Hon avled i Sigtuna 2007. Hennes livstid gick i glödlampors, lysrörs och den spirande LED-teknikens tecken.

Strindbergs belysningsbiografi var minst lika föränderlig som dotterns. Hans födelseår, 1849, knyter honom mer samman med 1700-talet än modern tid. När han lämnar jordelivet har den elektriska upplysningens århundrade just inletts, tack vare glödlampor med volframtråd. Där emellan ser Strindberg gaslyktorna bli stadens ljus och fotogenlampan hemmets centralpunkt. □

FOTO NORDISKA MUSEET

KOLTRÅDSLAMPA som tillhört Strindberg. Den ingår sedan länge i Nordiska museets samlingar.

HF-SENSOR

HF-sensorn är monterad dold under kupan och reagerar vid minsta rörelse oberoende av temperaturen och ser till att ljuset tänds och släcks efter inställd tid. Justerbar inställning av räckvidd, tidsfördröjning och ljuskänslighet. Ljussensorn kan fränkopplas så att armatyren endast reagerar på rörelse.

Intelligent ljus teknik med

LED-stjärnan Ferrara

Med/utan sensor

Komplett med drivdon och LED-modul

För vägg-/takmontage

12, 18, 24, 30W

Utmärkt i trapphus, källargångar och korridorer.

75 356 90	12W	660lm	260x92 mm	Utan sensor
75 356 91	18W	1060lm	326x98 mm	Utan sensor
75 356 92	24W	1500lm	395x113 mm	Utan sensor
75 356 93	30W	1800lm	460x120 mm	Utan sensor
75 356 94	12W	660lm	260x92 mm	Med sensor
75 356 95	18W	1060lm	326x98 mm	Med sensor
75 356 96	24W	1500lm	395x113 mm	Med sensor
75 356 97	30W	1800lm	460x120 mm	Med sensor

Logga in på vår hemsida
www.malmbergs.com
 för att se pris och hela bredden av
 vårt LED-sortiment.

MALMBERGS